

Krystyna Łukasz-Paluch¹, Grażyna Anna Franek²

¹Członek Komisji Historycznej przy Zarządzie Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w Katowicach

²Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Zakład Pielęgniarstwa Środowiskowo-Rodzinnego, Przewodnicząca Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w Katowicach

Rodowód czasopisma „Pielęgniarka Polska” – życie i działalność redaktor naczelnej

Origin of periodical “Poland Nurse” – life and activity of the Editor-in-Chief

Adres do korespondencji:

pielęgniarka dyplomowana
mgr pedagogiki
Krystyna Łukasz-Paluch
ul. Kopernika 42/12
41-300 Dąbrowa Górnicza
e-mail: nekton@interia.pl

STRESZCZENIE

Miesięcznik „Pielęgniarka Polska” powstał jako organ Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych (PSPZ). Był pierwszym pismem zawodowych pielęgniarek i ukazywał się w latach 1929–1939 i 1948–1958. Czasopismo, według prof. Ireny Wrońskiej, spełniało funkcje charakterystyczne dla czasopism będących organem danego stowarzyszenia – przede wszystkim integrowało środowisko pielęgniarek zawodowych, absolwentek pierwszych, nowoczesnych, świeckich szkół pielęgniarstwa w okresie międzywojennym oraz wspierało proces samokształcenia i samowychowania pielęgniarek. W piśmie prezentowano nowości z zakresu medycyny i pielęgnowania chorych, pielęgniarstwa społecznego, szkolnego, przemysłowego, opisywano technikę zabiegów pielęgniarstkich; tworzone podstawy teoretyczne pielęgniarstwa. Ponadto przedstawiano ówczesne modele kształcenia pielęgniarek w Europie i na świecie. Akcentowano zagadnienia etyki zawodowej. Sygnalizowano pierwsze próby badań z zakresu pielęgniarstwa. Na łamach pisma informowano czytelników o celach i zadaniach statutowych PSPZ.

W latach 1929–1939 naczelnym redaktorem pisma była Hanna Chrzanowska – pielęgniarka, absolwentka Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa, stypendystka Fundacji Rockefellera, wiceprzewodnicząca Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych w latach 1936–1937. W okresie zawieszenia działalności miesięcznika (w latach 1939–1945) pracowała w Sekcji Pomocy Przesiedlonym Polskiego Komitetu Opiekuńczego. Po otwarciu Krakowskiej Szkoły Pielęgniarstwa w 1945 roku, organizowała zajęcia praktyczne z pielęgniarstwa domowego i przyszpitalnego. Aktywnie działała w utworzonym po wojnie Polskim Towarzystwie Pielęgniarskim.

W 1958 roku przeszła na wcześniejszą, przymusową, emeryturę z powodu zamknięcia Szkoły Pielęgniarstwa Psychiatrycznego w Krakowie Kobierzynie, w której była dyrektorką tylko przez rok; przyczyną przejścia na emeryturę było akcentowanie w procesie wychowawczym wartości chrześcijańskich. Dalsze lata życia poświęciła swej największej pasji – pielęgniarstwu domowemu, parafialnemu, które zorganizowała od podstaw w parafiach Krakowa, dzięki wsparciu ks. biskupa Karola Wojtyły i ks. infułata Ferdynanda Machaya. Jej charyzma, autentyczne ukochanie człowieka chorego, samotnego, prawość charakteru oraz nieskazitelna postawa moralna stanowią wzór zachowań godny naśladowania.

Słowa kluczowe: pielęgniarstwo, czasopismo

ABSTRACT

Monthly “Polish Nurse” came into being as an organ of the Polish Professional Nurses Association (PPNA). It was first magazine of professional nurses published from 1929 to 1939 and from 1948 to 1958. Magazine, in prof. Irena Wrońska opinion, was granting characteristic functions of various associations’ press organs; first of all it was integrating the circle of professional nurses, first modern secular nursing schools graduates in period between two world wars and also supporting self-education and self-upbringing of nurses. Magazine was presenting news in field of medicine and ill persons nursing, social, school and industrial nursing, it was describing nursing operations’ technique; it was creating theoreti-

cal rudiments of nursing. Moreover it was presented nurses' education models in Europe and on the world of that time. It was emphasizing professional ethics issues, signaling first attempts of nursing research and informing about goals and statute tasks of PPNA.

From 1929 to 1939 editor-in-chief of "Polish Nurse" position was occupying by Hanna Chrzanowska – nurse, Warsaw School of Nursing graduate, scholarship-holder of Rockefeller Foundation, deputy chairwoman of the Polish Professional Nurses Association from 1936 to 1937. During the suspension of monthly from 1939 to 1945 she was working in Displaced Aid Section of Polish Protective Committee. After Krakow School of Nursing opening in 1945 she was organizing home and beside-hospital nursing practical classes. She was acting in Polish Nursing Society, which was established after World War Two. In 1958 she compulsorily retired because of School of Mental Nursing in Krakow-Kobierzyn closure, where she was headmaster only a year. The reasons of her earlier retirement were Christian accents in educative process. Further years of her life she devoted to her greatest passion – home nursing. She organized it from elements in parishes of Krakow, thanks to support from bishop Karol Wojtyła and priest Ferdynand Machay. Her charisma, true loving ill and lonely human-being, righteous character and flawless moral attitude are worth to follow her way.

Key words: nursing, periodical

Wstęp

Powstanie świeckich, nowoczesnych szkół pielęgniarstwa w Poznaniu i Warszawie w 1921 roku umożliwiło pierwszym absolwentkom tych szkół utworzenie, w 1923 roku, Stowarzyszenia Absolwentek Szkoły Pielęgniarstwa im. PCK w Poznaniu i Stowarzyszenia Absolwentek Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa.

Stowarzyszenia absolwentek powstały na wzór uczelnianych stowarzyszeń amerykańskich, opartych na wzorze „uznania znaczenia więzi koleżeństwa uczniów szkół średnich i wyższych”. Na tej zasadzie powstawały też pod koniec XIX i na początku XX wieku pierwsze narodowe stowarzyszenia pielęgniarek, których rozwój wspomagała, powołana w 1899 roku, Międzynarodowa Rada Pielęgniarek (MRP).

Pierwsza prezydent MRP w latach 1899–1904 — Szkotka Ethel Bedford Fenwick — absolwentka Szkoły Pielęgniarstwa przy Szpitalu Dziecięcym w Manchester (1881), przełożona pielęgniarek w Szpitalu św. Bartłomieja w Londynie — już w 1901 roku mówiła: „Pielęgniarki dyplomowane będą się łączyły w Stowarzyszenia Absolwentek; Stowarzyszenia Absolwentek poszczególnych szkół będą tworzyły federację w formie Krajowej Rady Pielęgniarek, ta zaś będzie instytucją uprawnioną do przyjęcia jej w poczet członków Międzynarodowej Rady Pielęgniarek” [1]. Tę myśl wykorzystała Helen Bridge — absolwentka Szkoły Pielęgniarstwa w Miami Valey (stan Ohio) i Wydziału Pedagogiki na Uniwersytecie Columbia — oddelegowana przez Amerykański Czerwony Krzyż do zorganizowania w Warszawie nowoczesnej szkoły pielęgniarstwa. Pełniąc funkcję dyrektorki szkoły, pod koniec 1924 roku, na jednym z posiedzeń Stowarzyszenia Absolwentek Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa podała propozycję utworzenia Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych (PSPZ). Utworzony Komitet ds. Współpracy z MRP

opracował statut i regulamin stowarzyszenia; który został zatwierdzony 3 kwietnia 1925 roku, a już w lipcu tego samego roku, dzięki staraniom Helen Bridge, Stowarzyszenie zostało przyjęte do MRP podczas kongresu w Helsinkach. Utworzenie stowarzyszenia narodowego stwarzało możliwości korzystania z pomocy MRP i współpracy z międzynarodowymi organizacjami.

Celem Stowarzyszenia była profesjonalizacja zawodu pielęgniarki. Podstawowe działania PSPZ koncentrowały się na rozwoju szkół pielęgniarstwa i podnoszeniu jakości kształcenia. Jednym ze środków wspierających kształcenie i samokształcenie pielęgniarek było publikowanie czasopisma fachowego.

Cel pracy

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie historii pierwszego, profesjonalnego czasopisma „Pielęgniarka Polska”, wydawanego w latach 1929–1939 i 1948–1958 oraz biografii Hanny Chrzanowskiej, redaktor naczelnej w okresie międzywojennym.

Jako technikę badawczą wykorzystano analizę źródeł piśmiennictwa, w tym pozycji zwartych i artykułów o charakterze biograficznym.

„Pielęgniarka Polska” – organ PSPZ

W latach 1918–1939 pielęgniarki polskie i cudzoziemki — zatrudniane na kursach organizowanych przez Polski Czerwony Krzyż w nowoczesnych, pierwszych świeckich szkołach pielęgniarstwa, nadzorze pielęgniarskim oraz placówkach służby zdrowia, działaczki Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych (od 1925 r.) — upowszechniały swoje doświadczenia na łamach czasopism: „Pielęgniarka” (pisma wydawanego

przez absolwentki Poznańskiej Szkoły Pielęgniarstwa PCK w 1924 r.), „Polski Czerwony Krzyż”, „Zdrowie” „Pielęgniarka Polska” (czasopisma wydawanego od 1929 r.).

Z dniem 1 lipca 2007 roku mija 78 lat od ukazania się pierwszego numeru czasopisma zawodowego „Pielęgniarka Polska”. Uchwałę o jego wydaniu podjęli delegaci III Walnego Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych, który odbył się w 1928 roku. W okresie międzywojennym miesięcznik był wydawany w latach 1929–1939. Jak pisze Teresa Gabryś: „Początkowo czasopismo było subsydiowane przez Polskie Stowarzyszenie Pielęgniarek Zawodowych, dopiero w latach 1937–1939, dzięki wzrostowi liczby prenumerat, stało się samowystarczalne, pozwoliło to na powiększenie jego objętości, wzbogacenie treści i regularne ukazywanie się miesięcznika” [2].

W czasie II wojny światowej (1939–1945) praca redakcji została zawieszona, a pierwszy numer powojenny ukazał się dopiero w 1948 roku. W okresie powojennym pismo zaczęło wydawać z inicjatywy Referatu Pielęgniarskiego Sekcji Pielęgniarek zorganizowanego przy Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. Jego wydawcą był Polski Czerwony Krzyż, a w latach 1952–1958 Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich. W 1958 roku połączono miesięcznik „Pielęgniarka Polska” z pismem „Położna”, wydawanym od 1951 roku przez Związek Zawodowy Pracowników Służby Zdrowia [3].

Redaktor naczelną czasopisma „Pielęgniarka Polska” w latach 1929–1939 była Hanna Chrzanowska, absolwentka II kursu Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa. Hanna Chrzanowska była również autorką licznych artykułów publikowanych w miesięcznikach „Pielęgniarka Polska” oraz „Pielęgniarka i Położna” (wydawanym od listopada 1958 r.); w tym ostatnim miesięczniku publikowała artykuły do 1970 roku. Zmarła 29 kwietnia 1972 roku.

Na okładce 4. numeru miesięcznika „Pielęgniarka Polska” z października 1929 roku, czytamy: „Czasopismo Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych wychodzi co miesiąc pod kierunkiem Hanny Chrzanowskiej i Jadwigi Suffczyńskiej”.

W skład Komitetu Redakcyjnego wchodził wybitni przedstawiciele polskiej medycyny i pielęgniarstwa: B. Krakowski, dr C. Wroczyński, prof. dr W. Szenajch, dr M. Kacprzak, Z. Szlenkierówna, M. Babicka, H. Nagórska, J. Romanowska, S. Gołębianka, Z. Zawadzka — z Warszawy, prof. dr A. Rosner, M. Epsteinówna, M. Starowieyska — z Krakowa; prof. dr K. Jonscher, dr J. Zeyland, E. Rabowska — z Poznania; M. Mochnacka — z Katowic; dr L. Węgrzynowski, A. Dąbska — ze Lwowa.

Współpracującą z Hanną Chrzanowską do maja 1931 roku Jadwiga Suffczyńska była absolwentką Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa i kursu dla dyplomowanych pielęgniarek w Bedford College przy uniwersytecie w Londynie.

Od 1932 roku współredaktorką i administratorką miesięcznika została Maria Starowieyska, absolwentka Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Opiekunek Zdrowia w Krakowie, członkini Zarządu Głównego PSPZ. Czasopismo drukowane było w drukarni „Głos Narodu” w Krakowie [4].

W nawiązaniu do zadań statutowych PSPZ głównym celem czasopisma było kształtowanie świadomości zawodowej pielęgniarek. Jak pisze prof. Irena Wrońska, czasopismo zaspokajało następujące potrzeby psychospołeczne czytelników:

- przynależności do określonej grupy, wypowiedziana się w sprawach stowarzyszenia, dzielenia się własnymi przeżyciami i doświadczeniami,
- doskonalenia, pogłębienia swej wiedzy, własnego rozwoju zawodowego,
- potwierdzenia ważności swej pracy jako służby społecznej, jako działań istotnych z punktu widzenia dobra społecznego i dobra kraju” [1].

Pierwsze czasopismo zawodowe dla pielęgniarek stanowiło platformę integrującą środowisko pielęgniarek, wspomagało proces samokształcenia i samowychowania, pomagało w przygotowaniu się do egzaminu pielęgniarskiego oraz stanowiło źródło naukowej refleksji nad pielęgniarstwem jako zawodem i działaniami pielęgnacyjnymi. Ponadto umożliwiało prezentację pierwszych wyników badań problemów zawodowych, propagowało ideę pielęgniarstwa nowoczesnego, świeckiego Florence Nightingale, upowszechniało podjęte reformy kształcenia pielęgniarek w Europie i na świecie oraz promowało cele i zadania PSPZ.

Redaktor czasopisma reagowała natychmiast w przypadku ukazywania się w innych czasopismach (szczególnie medycznych) artykułów, które mogły wpłynąć ujemnie na wizerunek pielęgniarek zawodowych, absolwentek pierwszych nowoczesnych szkół pielęgniarstwa.

O Hannie Chrzanowskiej

Czytając literaturę fachową, można odnaleźć pozycje zwarte i liczne artykuły o życiu i działalności zawodowej Hanny Chrzanowskiej, obrazujące Jej wizję pielęgniarstwa, propagowane przez Nią rozwiązania praktyczne w zakresie pielęgniarstwa domowego, przyszpitalnego, parafialnego. Ich autorami są pracownicy nauki, pielęgniarki-praktycy, przyjaciele, studenci pielęgniarstwa oraz podopieczni.

Notki biograficzne Hanny Chrzanowskiej są umieszczone w *Encyklopedii pielęgniarstwa* wydanej w 1976 roku i w pozycji Jadwigi Kaniewskiej-Iżyckiej pod tytułem *Rozwój pielęgniarstwa w Polsce do roku 1950*.

W 1999 roku Helena Matoga — uczennica Hanny Chrzanowskiej — wydała Jej biografię zatytułowaną *W kręgu opiekuńczego czepka*, a ks. Kazimierz Kubik opracował materiały *Promieniowanie posługi* z sympozjum zorganizowanego w 1998 roku w 25-lecie śmierci Hanny Chrzanowskiej.

W 2002 roku, aby uczcić pamięć Hanny Chrzanowskiej, Instytut Pielęgniarstwa Wydziału Ochrony Zdrowia *Collegium Medicum* Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Katolickie Stowarzyszenie Pielęgniarek i Położnych Polskich, Oddział w Krakowie, zorganizowały międzynarodową konferencję naukową pod hasłem „Pielęgniarstwo wobec zagrożenia wartości. 100-lecie urodzin Hanny Chrzanowskiej”.

Kim była długoletnia redaktorka naczelna „Pielęgniarki Polskiej” i autorka licznych artykułów w „Pielęgniarce i Położnej”? Jakie było życie i dzieło Tej przepięknej postaci polskiego pielęgniarstwa? Jakie rozwijała idee? Dlaczego, mimo upływu czasu, fascynuje nas Jej osobowość i motywuje do przemyśleń i refleksji? Próbę odpowiedzi na postawione pytania można odnaleźć w życiorysie tej wybitnej pielęgniarki i pedagoga.

Hanna Chrzanowska urodziła się 7 października 1902 roku w Warszawie, pod zaborem rosyjskim. Po przeniesieniu rodziców do Krakowa uczęszczała do prywatnej szkoły stopnia podstawowego pani Okołowiczówny i gimnazjum sióstr urszulanek. W 1920 roku zdała egzamin maturalny, a następnie, jak pisze Helena Matoga: „[...] Zafascynowana Legionami, ukończyła kurs pielęgniarski organizowany przez Amerykański Czerwony Krzyż u panny Stelli Tyłskiej, przydatny do pielęgnowania rannych w klinice chirurgicznej w Krakowie”. Rozbudzenie do działań opiekuńczych wyniosła z domu rodzinnego. „[...] wzrastałam w atmosferze pomocy drugim” — pisze w swym pamiętniku — „obie moje rodziny — ojcowska i macierzyńska — miały, każda na swój sposób, bardzo wysoki zmysł społeczny. [...] Od dzieciństwa pamiętam, że się mówiło o ochronkach, wspomaganych rodzinach i koloniach” [5].

Wybrała studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale porzuciła je po 2 latach i kontynuowała naukę w latach 1922–1924 w nowo otwartej, w 1921 roku, Warszawskiej Szkole Pielęgniarstwa; usytuowanej przy ul. Smolnej 8, w budynkach PCK, której dyrektorką była Helen Lilian Bridge. Ten wybór akceptowali Jej rodzice: ojciec Ignacy Chrzanowski, profesor literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, oraz matka — związana z rodziną Zofii Szlenkier — fundatorki Szpitala Dziecięcego im. Marii i Karola w Warszawie; absolwentki II kursu Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa i Szkoły Pielęgniarstwa w Bordeaux (Francja).

Wspominając w pamiętniku praktyki szkolne na oddziale szpitalnym, przypomniła pytania jednego z pacjentów „A pani, po co właściwie poszła na pielęgniarstwo?”, „A co Pani lubi? Sam szpital czy chorych ludzi?”. Jak sama przyznała, nie umiała wówczas odpowiedzieć na drugie pytanie, bo „nie miałam pojęcia o istocie swojego powołania”. Odpowiadając później na zadane pytanie, pisała: „Jakże się często zdarza, że magnesem przyciągającym nowicjuszkę jest tajemnicza, egzotyczna atmosfera szpitala — operacje — instrumenty — białe »chałaty«, jakaś sensacyjność! To zresztą najczęstszy

magnes. I to nic nie szkodzi — pod warunkiem, żeby potem wśród pracy z tej mgły wystąpiło na pierwszy plan łóżko z cierpiącym człowiekiem. Jeśli się to nie stanie — pielęgniarka będzie siedziała w dyżurce, nie na sali. Nie będzie pielęgniarką przy chorym, najwyżej stanie się pomocnicą lekarza” [6].

W 1925 roku Hanna Chrzanowska, jako stypendystka Fundacji Rockefellera, wyjechała do Francji, Belgii, by zapoznać się z problematyką pielęgniarstwa społecznego, pracą higienistki szkolnej. Po powrocie do kraju podjęła obowiązki instruktorki Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie, a następnie asystentki dyrektorki (Zofii Szlenkierówny, siostry swojej mamy) w Warszawskiej Szkole Pielęgniarstwa.

W latach 1929–1939 aktywnie działała w Polskim Stowarzyszeniu Pielęgniarek Zawodowych, pełniła funkcję redaktor naczelnej czasopisma „Pielęgniarka Polska”, a od 1936 roku współrealizowała cele i zadania stowarzyszenia jako jego wiceprzewodnicząca.

W ramach działalności w PSPZ współredagowała z Teresą Kulczyńską pierwszy podręcznik pielęgniarstwa *Zabiegi pielęgniarskie*, który miał 6 wydań, a w 1944 roku ukazał się też w Glasgow w Szkocji dla pielęgniarek polskich formacji armii brytyjskiej.

Następnie opracowała, wspólnie z Wandą Stefanią Lankajtes, skrypt z pielęgniarstwa społecznego. Z Teresą Kulczyńską przygotowała *Vademecum pielęgniarki społecznej*, którego nie dokończono z powodu wybuchu II wojny światowej.

W okresie wojennym pracowała w Sekcji Pomocy Wysłanym Polskiego Komitetu Opiekuńczego w Krakowie. Pracownicy Sekcji organizowali opiekę medyczną, pomoc żywnościową, materialną, duchową, pomagali w znalezieniu zatrudnienia i odpowiednich warunków rekonwalescencji dla osób dorosłych i dzieci (uciekających ze Wschodu oraz Litwy, pierwszych przesiedlonych z terenów włączonych do Rzeszy — z województw poznańskiego i bydgoskiego). Doglądali przesiedlonych w kwaterach prywatnych, klasztorach, zgromadzeniach; domach noclegowych, zakładach opiekuńczych, obozach. Organizowali ambulatoria, izby chorych, opiekę nad osobami z łapanek ulicznych wywozonymi do pracy w Niemczech oraz pomagali przebywającym w więzieniach. Zajmowali się rozdaniem darów od społeczeństwa polskiego i Amerykanów. Ratowali dzieci żydowskie, umieszczając je w rodzinach zastępczych, załatwiając adopcję oraz pomagali więźniom Oświęcimia.

Po uwięzieniu M. Starowieyskiej, przewodniczącą Działu Uchodźców i Przesiedlonych w Polskim Komitecie Opiekuńczym została Hanna Chrzanowska. O tych czasach w okresie powojennym pisze krótko: „[...] I trwał wysiłek w pomocy, trwało wyprowadzanie w pole okupanta [...]” [4].

W drugim roku wojny (1940 r.) spadają na Nią mocne ciosy w życiu osobistym: umiera Jej ojciec w Sachsenhausen, miesiąc po słynnej akcji „Sonderaktion Krakau”

(hitlerowcy uwięzili wówczas 183 profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego) oraz ginie w Katyniu Jej brat Bogdan, dr filozofii w stopniu oficera.

Po wyzwoleniu, od kwietnia 1945 do 1957 roku, Hanna Chrzanowska pracowała w Krakowskiej Szkole Pielęgniarstwa jako kierownik szkolenia w otwartej opiece zdrowotnej. W latach 1946–1947 pogłębiała swoją wiedzę i umiejętności fachowe z zakresu pielęgniarstwa domowego podczas stypendium w Nowym Jorku.

W procesie kształcenia pielęgniarek akcentowała „obok wiedzy pielęgniarskiej, wyczerpanie na faktyczne potrzeby chorego i zrozumienie jego psychiki”. Podkreślała „takt i delikatność”; mówiła: „w chorym należy przede wszystkim dostrzegać człowieka i planować indywidualną pomoc z pełnym poszanowaniem jego woli” [5]. Istotę roli i powinności pielęgniarki zawiera w słynnym tekście *Rachunek sumienia*.

W latach 1956–1957 ubolewała nad zmianą programów nauczania (zminimalizowaniem godzin praktyki z pielęgniarstwa domowego) i kryteriami rekrutacji do szkół pielęgniarstwa („najpierw przyjmowane są bardzo młode, z niskim cenzusem, potem maturzystki, często zawiedzione, że nie dostały się na wyższe studia”). Ostro i jednoznacznie ocenia poziom usług pielęgniarskich, pisząc w swoim pamiętniku opracowanym przez A. Rumun: „Zaczął zanikać duch służenia” [7].

W 1957 roku podejęła pracę w Szkole Pielęgniarstwa Psychiatrycznego w Krakowie Kobierzynie; funkcję dyrektorki pełniła tylko rok, ponieważ ówczesne władze zlikwidowały szkołę z powodu wyjazdu grupy nauczycieli do Sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej [8].

Na przymusowej, wcześniejszej, emeryturze pisze podręcznik *Pielęgniarstwo w otwartej opiece zdrowotnej*. Brała czynny udział w pracach Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego (PTP) od jego powstania (1957). Dzięki poparciu biskupów, ks. Karola Wojtyły i ks. infułata Ferdynanda Machała, organizowała i prowadziła przez wiele lat pielęgniarstwo domowe przy parafiach. To dzięki uporowi, wewnętrznej sile oraz wielkiej pasji rozwinęła opiekę nad przewlekle chorymi, samotnymi, najbiedniejszymi w ich domach, organizowała rekolekcje (które odbywają się do dzisiaj) dla chorych oraz dla pielęgniarek, uczyła rodziny i sąsiadów prostych czynności pielęgnacyjnych. W 1965 roku papież Paweł VI nadał Jej order „Pro Ecclesia et Pontifice”.

Wychowana w rodzinie katolicko-protestanckiej, o liberalnych poglądach, po latach w swoich pamiętnikach napisała: „Służba — jakże daleko, będąc tak blisko człowieka, któremu służyłam, byłam od ducha służby ewangelicznej. Ani mi nie mignęła myśl o służbie Bogu, dalekie mi było nieznane pojęcie o życiu na chwałę Bożą, dalekie przez długie lata. Minęło wiele lat. Zastępując którąś instruktorkę, czy może sprawdzając pracę uczennic, szłam chyba jakoś o zmroku ulicą Krowoderską [...] i wtedy zaświtała mi myśl: *my wszyscy pomagamy nieść krzyż Chrystusowi*. Nie myślałam: *Chrystusowi w chorych*, Chrystusowi wprost” [4].

W 1998 roku, jak pisze H. Matoga, Katolickie Stowarzyszenie Pielęgniarek i Położnych oraz Zarząd Główny PTP wystąpiły z wnioskiem o pośmiertne odznaczenie Hanny Chrzanowskiej Medalem im. Florence Nightingale, a równocześnie Katolickie Stowarzyszenie wystąpiło z prośbą o rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego.

Hanna Chrzanowska urzeka kolejne pokolenia pielęgniarek swoją osobowością, wzorem obcowania z drugim człowiekiem. Rumun, wspominając Hannę Chrzanowską, pisze: „[...] była obdarzona swego rodzaju charyzmatem wrażliwości na cierpienie i charyzmatem wywołania dobrej woli u szerokiego kręgu ludzi. Charyzmat ten działał nie tylko wprost, w osobistym zetknięciu się z Nią, lecz także poprzez innych ludzi” [9]. Kardynał Karol Wojtyła, żegnając Hannę Chrzanowską, powiedział: „Niech promieniowanie Twej służby trwa wśród nas i wszystkich nas nieustannie uczy, jak służyć Chrystusowi w Bliźnich”.

Wnioski

1. Bogactwo osobowości Hanny Chrzanowskiej, Jej działalność redaktorska, pedagogiczna i opiekuńcza wzbudzają podziw, uznanie i szacunek oraz wzmacniają prestiż zawodu pielęgniarki.
2. Wartości, którymi kierowała się Hanna Chrzanowska w życiu zawodowym i osobistym, wyznaczają kierunek kształtowania postaw zawodowych i społecznych adeptek pielęgniarstwa i pielęgniarek.
3. Wielość zagadnień podjętych w pierwszym zawodowym czasopiśmie dla pielęgniarek „Pielęgniarka Polska” nadal inspiruje do pogłębiania dorobku Hanny Chrzanowskiej.

Piśmiennictwo

1. Wrońska I. Polskie pielęgniarstwo 1921–1939. Norbertinum, Lublin 1991: 39, 84.
2. Gabryś T. Hanna Chrzanowska — redaktor naczelny pierwszego czasopisma zawodowego dla pielęgniarek — „Pielęgniarka Polska” (1929–1939). W: Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Pielęgniarstwo wobec zagrożenia wartości. 100-lecie urodzin Hanny Chrzanowskiej. Kraków 11–12 października 2002: 312.
3. Maksymowicz A. Zagadnienia zawodowe pielęgniarstwa na tle historycznym. PZWL, Warszawa 1977: 104–107.
4. Matoga H. W kręgu opiekuńczego czepka. Kraków 1999: 30.
5. Promieniowanie służby. Zebrał i opracował: ks. Kazimierz Kubik. Kraków 1999: 27.
6. Pochylone nad człowiekiem. Tom II. Stowarzyszenie Redaktorów, Warszawa 1993.
7. Kaniewska-Iżycka J. Rozwój pielęgniarstwa w Polsce do roku 1950. Część III. CMDNŚSzM, Warszawa 1988.
8. Lubińska-Żądło B., Ławska W., Łyżnicka M. Wpływ osobowości Hanny Chrzanowskiej na kształtowanie postaw zawodowych i społecznych pielęgniarek. W: Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Pielęgniarstwo wobec zagrożenia wartości. 100-lecie urodzin Hanny Chrzanowskiej. Kraków 11–12 października 2002: 305.
9. Rumun A. Hanna Chrzanowska. W: bp Bejze B. (red.). Chrześcijaństwo. Tom III. ATK, Warszawa 1978.